

Øjenvidnet Kristian Mark fortæller om branden i 1889

Kristian Mark som artillerist i Århus 1900

Siden historien om byens brand blev skrevet tilbage i 1981 og tilretningerne blev foretaget i 2006, er der fremkommet et lydbånd, optaget i 1962, hvor Kristian Mark, født 1876 i Byrsted, fortæller om, hvordan han som stor dreng oplevede branden på allernærmeste hold.

Af årsager vi i dag ikke kender, boede han allerede som 6-årig hos sin onkel i Øster Hornum, nemlig lærer Jens Sørensen Mark, der havde været enelærer i Øster Hornum siden 1883. Foruden at varetage lærerembedet var han også kirkesanger og, som det ses, forestod han også ringning med kirkeklokken.

Da branden fandt sted var Kristian Mark således 13 år og stod for snart at skulle konfirmeres og "ud at tjene", hvilket han kom året efter.

Kristian Mark som ca. 75-årig

Efter i nogle år at have arbejdet i landbruget og aftjent sin værnepligt ved artilleriet i Århus arbejdede han nogle år i forskellige brugsforeninger, heraf 4 år som uddeler i Komdrup Brugs og siden i Sønderholm brugs, et arbejde han havde fra 1908 og frem til 1919, hvor han købte en gård i midten af Øster Hornum by; der hvor sparekassen nu ligger.

På båndoptagelsen fra 1962 suppleres han af lærer Jens Sørensen Marks datter Astrid (født 3 dage efter branden) og hendes søn Jens Mark Nielsen. Fortællingen er nedskrevet 2007 af Niels Nørgaard Nielsen.

I sommeren 1889 var jeg i skolen hos lærer Jens Mark Sørensen, dengang skidtet brændte. Vi sad oppe på Kirkebakken, for børnene var blevet forbudt at gå til ildebrand. Vi måtte ikke gå over i byen og det var ikke så sært, for ilden fløj jo omkring. Men vi ville jo gerne derover. Det måtte vi ikke, vi måtte gå op på Kirkebakken. Der sad vi, hele klassen til det var ved at være ovre. Dengang gik jeg i skole, jeg var 11 år, så det var jo ikke nogen størrelser at få med over til hvor det brændte. Jeg havde lige været ude for at flytte dyr ude i heden (Harrild) og var kommet bagom laden og så var jeg kommet ind for at lave et tøjr herinde. Dengang var der jo ikke noget med at købe et tøjr, sådan én lavede man selv.

Skolen i begyndelsen af 1890'erne

Der var en ko, hvis tøjr var gået i stykker. Så stod jeg jo og lavede en tøjr, og så kom der en knægt, som råbte: "Det brænder i præstegården". Jeg fløj jo ud og da stod ilden ovenud af det hele. Så ind i skolen og sagde til Mark: "Nu er det galt". "Jamen du er da lige kommet der omkring", "Ja, det er jeg da, men ...". Så kom vi ud hele klassen. Så siger han til os: "Nu går I op på skolebakken". Han skulle op (i kirketårnet) og klemte (med kirkeklokken). Det blev der jo dengang, når der var brand. Det mener jeg er den eneste gang, jeg har hørt det. Så blev der jo klemtet, og så varede det ikke længe inden der blev liv i sagerne dernede. Men der var jo ikke noget at redde. De rendte og tumlede med husene ovre i byen.

Branden begyndte i præstegården, i præstegårdens lade. Der gik en port midt igennem laden, det var jo ikke en kørelade. Ved den ene side af porten der lå lyng, og der så de at det brændte en fem-seks steder, da de opdagede det, i det lyng. Det blev aldrig opklaret, hvordan ilden var opstået. Tosse-Niels blev af folk beskyldt for at det var ham, der havde sat ild på, men det blev aldrig opklaret. Der var i

hvert fald gået ild i det der lyng. Det var en god nord-vest blæst den dag og grumme tørt vejr, så vidt jeg husker.

Så lå der jo et par gamle huse. Der brændte en hund. Hvis hund det var, kan jeg ikke huske, måske var det Anna og Jens Kroghs. Hendes hus lå der, hvor centralen¹ nu ligger. Hendes hund brændte. Den stod i lænke, så der var ingen, der kunne komme ind til det sølle dyr. Den hund kan jeg huske, at vi drenge ville have været inde og redde, men vi turde alligevel ikke gå derover. Mark havde sagt, at vi skulle blive på Kirkebakken. Vi var på vej en to-tre gange, men det kunne ikke nytte noget, og heller ikke andre kunne komme ind og redde hunden, så den brændte, det sølle dyr.

Niels Ølands hus brændte. Det var nok også høker Niels Jensens hus, der brændte, for det lå på vestsiden af vejen, der hvor skrædder Villadsen² senere boede. Den anden høker³ havde en tønde fuld af petroleum og den var han jo bange for, at den skulle brænde og så var der nogen, der trillede den ud på vejen. Da den kom ud på vejen, eksploderede den, og så blev der blus, og det løb hen ad landevejen. Så løb vi drenge den anden vej, for så skulle vi jo over for at se på det. Det gik jo nu godt, og bagefter gik vi igen op på Kirkebakken, for så var der ikke noget for os at være der længere. Han kørte den ud, det kan jeg da huske. Det var nok ikke høkeren selv, der kørte tøndens ud, men han havde givet ordre til at trille den ud. Den høkerbutik brændte ikke, for der var fast tag på, så det havde været bedre om han havde ladet tøndens blive inde.

I præstegården brændte de fire huse. Og så høkerens, altså Niels Jensens. Og så det her af Anna Kroghs, det er der, hvor centralen nu er. Der hvor Peter Rønn⁴ nu bor, boede Skomager-Mads den gang. Han var smed Hansens kones far. Ham kan jeg stadig huske, han var gift anden gang med "Bette-Bedstemor". Hun var sådan en lille kroget én, der var så sirlig og så venlig, vi kunne så godt lide hende. Hun blev kaldt "Bette-Bedstemor". Hun var sådan en slags bedstemor for hele byen. Så brændte også den gamle smedje⁵, der dengang lå nærmest ude på vejen. Det var ikke andet end smedjen. Den lå på hjørnet, der hvor Guldbækvejen nu går. Det var kun en smedje og den var sat op af sådan noget billigt skidt. Den brændte også ned. Mon ikke også Kragbæks karetmagerværkstedes to huse⁶ brændte. Det var dengang Hjul-Per, der havde værkstedet.

*En af de gårde, der ikke brændte.
Kristian Mark købte den i 1919.*

Det er lidt svært at huske præcist, hvor det brændte. Jens Sørensen Mark havde fortalt, at det brændte otte steder. Det er egentlig svært, at han ikke skrev ordentligt om branden, da han jo ellers havde skrevet så meget. Hjul-Sørens brændte også. Der var ild i Andreas' gård⁷. Det var Jens Palsgård, der boede der dengang. De sad med lagner på enden af husene, for ilden føg gennem luften og den gård måtte jo endelig ikke brænde. Det var ellers nok noget af det ringeste og ældste byggeri i byen. Den blev reddet.

Brandsprøjten stod i det vi kaldte den røde smedje. Den smedje havde ikke været brugt længe. Senere, under første verdenskrig, kom sprøjten over at stå i skolen. Sprøjten var nok ikke til megen nytte på det tidspunkt. Det var sikkert ligeså godt at slå en spand vand på ilden – det hjalp nok lige så godt, men der var jo ikke bedre dengang.

¹ Nibevej 185

² Nibevej 183

³ Nibevej 184

⁴ Peter Rønns Vænge

⁵ Øster Hornumvej 2

⁶ Øster Hornumvej 4

⁷ Torvet 3

Det indrammede område var den del af byen, der nedbrændte (Luffoto Rebild Kommune)